

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ HATUN DESTANI VE DİLİ

Dr. Kâzım KÖKTEKİN*

Türk Edebiyatı'nda hacim bakımından küçük, ancak dil, kültür, tarih ve edebiyat açısından değeri olan edebî türlerden birisi de destandır. Farsça bir kelime olan destanın edebiyattaki tarifi "bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü 11 hece olan halk şiiri"¹ şeklindedir. Edebî türün bu çeşidine "destanî hikâye" adının daha uygun bir ifade olacağını düşünüyorum.

Haberleşme araçlarının olmadığı dönemlerde geniş halk kitlelerinin haklı olarak ilgisini çeken, halk tarafından değişik mekan ve merasimlerde okunan bu türün örneklerinden biri de **Hatun Destanı**'dır.

Hatun Destanı yukarıdaki tarife uygun olarak koşma biçiminde değil, beyitler halinde yazılmıştır. Hece ölçüsünün tutmadığı beyitlere ya da mısralara rastlamak mümkündür.

Özellikle Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan bu destanların Hatun Destanı, Prof. Dr. Halil Ersoylu'nun yayınladığı Kız Destanı², Muhammed Hanefi Cengi, İsmail Destanı, Prof. Dr. Şükrü Elçin'in yayınlamış olduğu Kesik Baş Destanı³ ve Güvercin Hikâyesi⁴, Ejderha Destanı, Cincime Destanı, Muhammed Destanı, İbrahim destanı, Fatma Destanı, Veysel Karanî Hikâyesi ve Eyyüp Destanı gibi örnekler vardır.

Prof. Dr. Halil Ersoylu, Kız Destanı adlı kitabının Önsöz'ünde bu tip destanî hikâyelerin Eski Türkiye Türkçesinin XIV. Veya XV.

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.1, s.363.

² Halil Ersoylu, Kız Destanı (Hazâ Hikâyet-i Kız Ma'a Cuhüd), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

³ Şükrü Elçin, "Kirdeçi Ali'nin Kesik Baş Destanı", Türk Dili, Sayı: 517, Ocak 1995, s.64-68.

⁴ Şükrü Elçin, "Kirdeci Ali'nin Güvercin Destanı", Türk Folkloru, Sayı:33, Nisan 1982.

yüzyıldan kalmış olduğunu⁵, Prof. Dr. Şükrü Elçin ise XIV. yüzyılda yazılmış olduğunu⁶ söylemektedir. Ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde Hatun Destanı ile ilgili olarak "Mevlid metinlerine eklenen manzum destanlardır. Kimliği anlaşılmayan Aynüddin isimli bir zat tarafından yazılmış olan bir nüshası, V. Mahir Kocatürk'ün hususî kütüphanesindedir. Metnin XII-XIV. asır mahsulü olduğu tahmin edilmektedir..."⁷ şeklinde bilgi verilmektedir.

Hatun Destanı'nın dil özelliklerine bakıldığında yaklaşık aynı yüzyıllarda yazıldığını söyleyebiliriz. Hatun Destanı genel özelliklerini bildiğimiz Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi) dönemi dil özelliklerini çoğu zaman gösterir. Eserin geniş halk kitlelerine hitap etmesinden dolayı halk dili ve bunun için de halk imlası ile yazılması olağandır.

Biz bu incelemede, Hatun Destanı'nın Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ASL 60 numarada kayıtlı elyazması nüshanın 1b-16b yapraklarında yer alan metnin yorumlu transliterasyonunu vermeye ve oluşan bu metinden hareketle de bir dil çalışması yapmağa gayret ettik.

Üzerinde inceleme yaptığımız bu nüsha, 156x96, 128x70mm ebatında, harekeli nesihle yazılı, siyah deri ciltli ve 73 varaktır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan nüshanın diğer yapraklarında 17a-48b arası Kız Destanı, 48b-73a arası ise Kesik Baş Destanı bulunmaktadır.

Hatun Destanı'nın Başlıca Dil Özellikleri:

A- Ses Özellikleri:

1- Yuvarlak ünlülerin korunması:

Eski Anadolu Türkçesinin en belirgin özelliklerinden biri olan bazı kelimelerdeki yuvarlak ünlüler bu metinde de korunmuştur: şatun 1, eyü 2, girü 27, berü 28, ayruğ 49, aru 56, kapu 57, şamu 82, açuğ 86...

2- Ünlü türemesi:

Sadece Arapça birkaç kelimedede Türkçe bir kelimedede karşılaşılmıştır: hatim 12, emir 116, kayına- 106.

⁵ Ersoylu, a. g. e., s. III.

⁶ Elçin; "Kirdecî Ali'nin Kesik Baş Destanı", s. 65.

⁷ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, c. 4, s. 164.

3- Ünlü düşmesi:

Metnimizde geçen bazı kelimelerde ünlü düşmesi görülmektedir: yürürdi< yürüridi 3, gelürdi< gelüridi 5, n'olduğın< ne olduğın 6, n'olcağın< ne olacağın 6, oğlan <oğulan 5, 6, gönlün < gönülün 36, kendüzünü< kendü özünü 37, buyruk< buyuruğ 49, boynuna< boyununa 60, beñze-<beñize- 53, oğlunuñ< oğulunuñ 60, ayruk< ayuruğ 108...

4- Ünlü değişmesi:

Metnimizde sadece kapalı e (é) nin i'ye dönüştüğü birkaç kelime görülmektedir: gice< géce 35, irte<érte 35.

5- Ünsüz düşmesi:

Standart Türkiye Türkiye Türkçesine göre metnimizde sadece bir kelime ünsüz düşmesine rastlanmaktadır: ur-< vur- 8, 38.

6- Ünsüz değişmesi:

Metnimizde geçen bazı kelimelerin başında ve ortasında ünsüz değişimleri olmaktadır. Ancak bu olayın bir tonlulaşma/ötümleşme belirtisi olduğunu söylemek gerekir.

a) t->d- değişmesi: dut-<tut- 2.

b) -k->-g/- -ğ->-ğ- değişmesi: Genellikle iki ünlü arasında yer alan tonsuz ünsüzlerin tonlulaştığı görülür: felegiñ< felekiñ 13, ayağına< ayakına 44...

c) -k->-ğ- değişmesi: Aynı zamanda bir sızıcılaşma olarak ele alabileceğimiz bu olay bir kelime görülmektedir: dağ<tağ 128.

ç) d->y- değişmesi: Bir akıcılaşma olarak da değerlendirilebilecek olan d>y değişmesi bir kelime karşımıza çıkmaktadır: yibinde<dibinde 82.

7- Ünsüz ikizleşmesi:

Metnimizde sadece bir kelime ünsüz ikizleşmesiyle karşılaşmıştır: kışşa<kışa 15.

B- Şekil Özellikleri

1- Çokluk eki: Metinde geçen Türkçe çokluk ekleri +lar ve +ler'dir: peygamberler 23, münâfıklar 69, 'âlimler 116, neler 115, yârânlar 126, gâziler 129 kullar 136...

2- İsim çekim ekleri:

a) Yalın hali: İsmi herhangi bir hal eki almadan yalın olarak kullanılmasıdır: Metinde birçok örneği vardır: hatun 1, oğlan 11, etmek 30, 'ali 49, allah 65...

b) İlgî hali: Eski Anadolu Türkçesi genel özelliklerinden biri olan ilgi ekinin yuvarlak ünlü olması, metinde çoğu zaman +ıñ, +iñ/ +uñ,

+üñ/ +nün, +niñ şeklinde düzlük yuvarlaklık uyumuna uygun olarak geçmektedir: hatunñ helâli 7, oğlanñ başına 13, felegiñ işine 13, anñ gözüni 14, muhammediñ ayapına 23, cânımñ kayğusıdır 31, resülüñ buyruğın 49, ikisiniñ 94, muştafanıñ mu'cizâti 133.

Bazen ilgi ekinin yazılmadığı da görülür: gözüm nürü 17, peygamberler begine 23.

c) Yükleme hali: Düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir.

1) İyelik eki almış isimlerden sonra +n, +nı, +ni şeklindedir: 'aybını 4, n'olduğın 6, ayruğın 49, elin ayağın 60..

2) İyelik eki almamış isimlerden sonra +(y)ı, +(y)i ve +ı, +i şeklindedir: dünyâyı 1, âhîreti 1, ölüyi 6.

ç) Yönelme hali: Metinde geçen ismin yönelme hali eki +a, +e'dir: âhîrete 2, katına 5, güneşe 9, uykuya 15, ustaña 18, Ahmede 40, oda 69, hatuna 127, muştafaya 137...

d) Bulunma hali: Metinde geçen bulunma hali eki +da, +de'dir: şehrinde 1, yılda 12, düşimde 20, dibinde 47, içinde 112, âhîretde 134...

e) Ayrılma hali: Metinde geçen ismin ayrılma hali eki +dan, +den şeklindedir: Tañrıdan 46, yañadan 69, boynından 71, benden 91, çalabdan 92, gökden 121, muştafâdan 132...

f) Vasıta hali: Metinde yer alan vasıta hali eki +la, +le eki ile edatının isimle birleşmiş şeklidir: kudretile 34, yârıla 41, kanıla 77, cânıla 77, 'izzetile 131, rahmetiñle 136...

g) Eşitlik hali: Metinde sadece iki yerde +ca şeklindedir: ardınca 58, anca 120.

3- İyelik ekleri:

1. teklik şahıs iyelik ekinde yer alan dudak ünsüzü m ünsüzünden dolayı meydana gelen yuvarlaklaşma olayı bu metinde zaman zaman kaide dışındadır: gözüm 17, kuzum 18, düşimde 20, yüzüm 21, 'aqlumı 28, elümi 45, hâlimi 45, nazım 64...

2. teklik şahıs iyelik eki +ñ'nin yardımcı ünlüsü çoğu zaman yuvarlaktır: ustaña 18, anañ 26, gözüñe 27, yüzüñe 27, düşüñi 30, oğluñ 99.

3. teklik şahıs iyelik eki +ı, +i, +u,+ü/ +sı, +si'dir: katına 5, oğlancuğı 7, anasınıñ 10, gözüni 14, ikisiniñ 94.

1. çokluk şahıs iyelik ekinde de dudak ünsüzü m'den dolayı olan yuvarlaklaşma çoğu zaman görülmez: kardaşımız 89, halifemiz 89, eşimiz 89, eşimüz 85.

2. çokluk şahıs iyelik eki bir yerde +ñüz şeklinde geçmektedir: ikiñüz 95.

3. çokluk şahıs iyelik ekine metnimizde rastlanmamıştır.

4- Zamirler

a) Şahıs zamirleri ve çekimleri:

1. teklik şahıs zamiri: ben 20, 23, 24, 32..
beni 20, 80, başa 22, 24, 31, benüm 79,
benim 78, benden 91.
2. teklik şahıs zamiri: sen 20
sana 18, 24, 25, seni 20, seniñ 68, senden
91.
3. teklik şahıs zamiri: ol 10, 12, 92, 135
anıñ 7, 14, 134, aña 36, 42, anca 120.
1. çokluk şahıs zamiri: biz 88
bizi 87, bize 130.
3. çokluk şahıs zamiri:
anlara 125.

b) Belirsizlik zamirleri: hiç kimse 4, hergiz 16, 51, kimse 32, cümle 39, 58, ayruğ 48, kamusu 129.

c) Dönüşlük zamiri: kendü 37

kendüzi 8, kendüzünü 37, kendüzin 111.

d) İşaret zamirleri: anda 30, andan 29, bunıñ 44, bular 51, budur 54, bunlarıñ 54, 102, şunıñ 119, bunlara 124.

5- Fiil Çekimi:

a) Basit Zamanlar:

anlatılan geçmiş zaman: olmuşım-kılmışım 109, almış 1, bulaşmış 27.
görülen geçmiş zaman: gördüm 20, vardım 21, düşdüm 23, didüm 24, gelmedüm 67, durduñ mı 80, emizdiñ mi 80, oldı 17, geldi 13, durmadı 16, gelmedik 88, didiler 5, kıldılar 13, virmediler 51, eylediler 68.
geniş zaman: yimezem 19, yalvarırım 23, yağarsın 20, eydir 17, olur 21, şunar 33, kaçır 33, doğunur 34, der 45, dileriz 101, buyurmazlar 49.
gelecek zaman: olısar 134, görmeyisersiz 26.
istek: kalmayayın 47, olmayayın 47, göstereyin 124, tutam 32, yemeyem 32, söyleyem 64, bilmeyesin 100, çıkarasın 25, yiyessin 30, bulmayasın 61, olasın 61, eyleye 18, yana 59, kılmaya 92, yanalum-şanalum 88, başalar 69.
emir: 1) Doğrudan emir: gör-Ø 13, durğıl 17, al-Ø18, kıl-Ø 18, dimegil 48, gelmegil 22, olmağıl 22, söyleme-Ø 29, koğul 108, kıluñuz 70, bilüñüz 70, komañız 84, varıñ-yalvarıñ 95.

2) Dolaylı emir: varsın 91.

b) Birleşik Zamanlar:

anlatılan geçmiş zamanın hikayesi: şatmışıdı 2, dutmışıdı 2, almışıdı 7, öğrenmişıdı 11, gitmişıdı 15.

geniş zamanın hikayesi: yürürdi 3, kıomazıdı 4, dimezidi 4, gelürdi 5, kıılurıdı 6, beñzerdi 9, öperidi 10, ağlarıdı 44, severlerdi 50, ururlardı 50.

6- Bildirme Çekimi:

hikaye: varıdı 1, müştākıdı 5, oğlanıdı 8, günıdı 15, kışşa-ıdı 15.

geniş zaman: kıaygusıdır 31, budur 54, çok durur- tanık durur 133.

şart: gerekse 70.

iktıdar geniş zaman olumsuzu: varımazam 19, diremezem 28.

7- İsim-fiiller: -mak/-mek

urmağa 38, virmege 38.

8- Sıfat-fiiller:

-duğ: n'olduğın 6, emizdüğüm 48.

-acağ: n'olacağın 6.

-an: çıkaran 36, yıқан 36, uranlarıñ 54.

9- Zarf-fiiller:

-up, -üp: virüp 1, çevirüp 21, varup 25.

-ü: diyü 10, beliñleyü 28.

-ken: dururken 21.

-uban/-üben: görüben 61, bulmayuban 61.

HATUN DESTANI

- 1b 1 varıdı ka'be şehrinde bir hatun
dünyâyı virüp âhreti⁸ almış şatun
dünyâsını âhirete şatmışdı
eyü dil ile 'âlemi dutmışdı
eyü dil[il]e⁹ yürürdi ol fakır
yavuz adlu iki cihânda haķır
namazını każâya komazıdı
hiç kimseniñ 'aybını dimezidi
- 2a 5 hıızır ilyâs gelüridi katına
didiler müştâkidi şöhetine
ya'ni ölüyi diri kılurıdı
n'olduğın n'olacağın hem bilürdi
ol hatunıñ helâlı olmışıdı
anıñ bir oğlancığı kalmışıdı
bir oğlandı aya beñzerdi yüzi
güneşe ta'n ururıdı kendüzi
şunuñ gibi görklü-idi ol paşa
görklü yüzi beñzeridi güneşe
- 2b 10 anasınıñ ayağın öperidi
düniğün ana diyü taparıdı
ol oğlanı mektebe virmişidi
oğlan yidi muşhaf öğrenmişidi
yidi muşhaf tefsirin bilüridi
yıldı biñ kez ol hatim kılurıdı

⁸ Metinde *âhreti* şeklindedir.

⁹ Metinde *dile* şeklindedir.

- ‘aceb kıldılar felegiñ¹⁰ işine
gör ne geldi ol oğlanıñ başına
- 3a meger oğlan bir gice yatmışıdı
ğaflet anıñ gözünü örtmişıdı
- 15 yaz günidi gün [ü] dün¹¹ kışşadı
oğlan tatlu uyķuya gitmişıdı
namaz vaķtı oldu oğlan durmadı
pāk ünine hergiz ķullıķ urmadı
anası eydir oğul gözüm nūrı
namaz vaķtı oldu bir durğıl öri
- 3b al abdest¹² kıl namazın var ustaña
tañrı raķmet eyleye ķuzum saña
oğlan eydir yā ana dur yimezem
bugün ustam ķatına varıamazam
- 20 oğlan eydir yā ana gördüm seni¹³
oda yaķarsın düşimde sen beni
tañ dururken bu yüzüm olur kara
yüz çevirüp [ben]¹⁴ vardım peygāmbere
resül eydir git ķatıma gelmegil
tañrıya ķul baña ümmet olmağıl
- 4a düşdüm ben muħammediñ ayağına
yalvarırım peygāmberler begine
ben didüm ki yā resül ayıt baña
neden ötri ‘āşī oldum [ben]¹⁵ saña

¹⁰ Metinde *çarğ-ı felegiñ* şeklindedir.

¹¹ Metinde *gündün* şeklindedir.

¹² Metinde *abdestin* şeklindedir.

¹³ Metinde *ben seni* şeklindedir.

¹⁴ Metinde bu kelime yoktur.

¹⁵ Metinde bu kelime yoktur.

- 25 saña dañı revâ mıdır yâ ‘aşı
varup ana gözin [sen]¹⁶ çıkarası¹⁷
kaygulu[dur]¹⁸ kalur anañ bî-çäre
hağ dizârın görmeyisersiz zîrâ
- 4b girü döndüm ana bağdım gözüne
kan bulaşmış seniñ ol ay yüzüne
ol düşden belinleyü durdum örü
‘aqlumı diremezem andan berü
anası eydir oğul çok söyleme
ustaña var düş bahâne eyleme
- 30 etmek algıl varup anda yeyesin
hem bu düşün¹⁹ ustazıña deyesin
oğlan eydir etmek kaygusu saña
cânımıñ kaygusıdır bugün baña²⁰
- 5a kırk gün gerek oruç tutam yemeyem
kimseye hiç kem acı ben dimeyem
anası etmek şunar ceddı dutar
kağır ol oğlan şol sâ‘at girü [a]tar
atdı etmek anasının yüzüne
kudretile doğunur sağ gözüne
- 35 gice gördi ırte geldi yaşına
gör ne geldi ol oğlanıñ başına
anasının sağ gözin çıka[ra]n²¹
5b vay aña²² ata ana gönülün yıkan

¹⁶ Metinde bu kelime yoktur.

¹⁷ Metinde bu kelime *çıkarasın* şeklindedir.

¹⁸ Kelime metinde *kaygulu* şeklinde geçmektedir.

¹⁹ Metinde *düşüni* şeklindedir.

²⁰ Metinde *bugün hem baña* şeklindedir.

²¹ Metinde *çıkan* şeklindedir.

²² Metinde *vay aña kim* şeklindedir.

- gördi oğlan anasının gözüni
pâre pâre eyledi kendüzünü
aldı bıçak kendüzini urmağa
anası çün kendü cānın virmege
bıçağı oğlan elinden aldılar
ol düşe cümle ta'accüb kıldılar
- 40 haber oldı muştafâ muhammede
iki cihân güneşi ol aḥmede
- 6a muştafâ dört yārıla hem geldiler
ḥatunıñ aḥvālin²³ görüp şordılar
muştafâ ol ḥatunı bilüridi
aña katı izzetler hem kııurdi
ḥatunıñ gözün görüp ağladılar
resül buyurdi oğlanı bağladılar
ağlarıdı bunıñ boynı bağına
düşdi oğlan anası ayağına
- 45 oğlan der yâ ana görgil²⁴ ḥālimi
6b iledirler uş keserler elümi
kazâ-ıdı tañrıdan geldi baña
yalvarırım ey cānım ana saña
ḥelâl eyle imānsız olmayayın
yarın ḥamu dibinde kalmayayın
ḥarām olsun emizdüğüm sūd²⁵ saña
ayruḫ ana dimegıl zinhār baña

²³ Metinde *aḥvālini* şeklindedir.

²⁴ Metinde *gör* şeklindedir.

²⁵ Metinde *sūdüm* şeklindedir.

- 7a 50 ʿali ʿömer²⁶ dutdı resül²⁷ buyruğın
 haq sözidür buyurmazlar ayruğın
 key serverlerdi resülün²⁸ buyruğın
 ururlardı hem katı dîn kılıcın²⁹
 bular kimseye yavuz şanmadılar
 oğlana hergiz amân virmediler
 oğlanın elin ayağın kesdiler
 bir devenin boynuna perk aşdılar
 kaʿbeʿi gezdirdiler başdan başa
 ol oğlan kim beñzeridi güneşe
 çağırılar ata ana uranların
 cezâsı budur kim görün bunların
 7b 55 toza toprağa bulaşmış şüreti
 oğlan için³⁰ muşafâ göynür katı
 zîrâ oğlan dirliği aru-ıdı
 oğlan hasan hüseyin yarı-ıdı
 getürdiler anasının kapusına
 girdi resül ol hatun tapusına³¹
 muşafânın dörti³² ardınca bile
 cümle selâm virdiler edeb ile
 8a resül eydir hatuna kim yâ ana
 revâ görme oğlanın oda yana

²⁶ Metinde ʿali ve ʿömer şeklindedir.

²⁷ Metinde resülün şeklindedir.

²⁸ Metinde hem resülün şeklindedir.

²⁹ Bu mısra metinde dîn kılıcını ururlardı hem katı şeklindedir.

³⁰ Kelime metinde için şeklindedir.

³¹ Kelime metinde şabusına şeklinde geçmektedir.

³² Metinde dört şeklindedir.

- 60 oğlunıñ elin ayagın keddiler
bir deveniñ boynuna hem aşdılar
görüben oğuluñı³³ bulmayasın
bulmayuban çok peşimān olasın
kazā-idi tañrıdan geldi saña
gel anıñ günāhın bağışla baña
8b hatun eydür beni üşendürmegil
cümle ʿālemi oda yandırmağıl
haq bilür kim bir kez in āh eyleyem
nāzım geçer pādişāha söyleyem
65 cümle ʿālemi bu dem oda yaqa
çünkü allah gözüm yaşına yaqa
şöyle korqıdı resūluñ görklü cānı
hatuna eydir ey āhret³⁴ sultānı
gelmedüm ki ben saña güç eyleyem
geldüm imdi haq sözünü söyleyem
9a çünkü bu göñlüñ seniñ eylediler
oda nefti hāzır ol dem eylediler
oğlanuñı şimdi oda yaqalar
münāfıklar dört yañadan baqalar
70 hatun eydir ne gerekse kılıñuz
südüm aña harām olsun bilüñüz
oğlanı deve boynından aldılar
siyāset meydānına hem getürdiler
9b yaqdılar odı kim key katı [yandı]³⁵
gāzıleriñ göge çıkdı feryadı

³³ Metinde *oğluñı* şeklindedir.

³⁴ Kelime metinde *āhret* şeklinde geçmektedir.

³⁵ Metinde bu kelime yoktur.

- ‘ali buyurdu oğlanı getürdiler
ol oduñ ortasına bıraқdılar
- dört yañadan neftleri³⁶ bir urdılar
‘ali emr itdi oda neft urdılar
- 75 başladı ki odın dutuşa yana
oğlan āh idüp çığırdı yā ana
- bir gel dağı görgil³⁷ benüm hālimi
od içinde ayağımı elümi
- 10a elüm kesilmiş ayağum қanıla
қан gider oğlan içinde cānıla
- nemrüd odın benim için yaқdılar
ben gārībi ol oda bıraқdılar
- gör ne geldi ana benüm başıma
‘ömrüme yigitlüğüme başıma³⁸
- 80 bir gice benim için durdıñ m’ola³⁹
oğul deyü beni emizdiñ m’ola⁴⁰
- 10b қазā-idi таñrıdan geldi баña
yalvarırım ey cānım ana saña
- hēlāl eyle імānsız olmayayın
yarın таму yibinde қалмайayın
- nice kim çığırdı çāre bulmadı
anası hergiz şefā‘at қılmadı
- haber oldı hasandan⁴¹ hūseyine
қомаñız kim oğlanı oda yana

³⁶ Metinde *nefteri* şeklindedir.

³⁷ Metinde *gör* şeklinde geçmektedir.

³⁸ Metinde *hem başıma* şeklindedir.

³⁹ Metinde *mi ola* şeklindedir.

⁴⁰ Metinde *mi ola* şeklindedir.

⁴¹ Metinde kelime *hasan* şeklinde geçmektedir.

- 85 didiler kanı oğlan kardaşımız⁺²
halifemüz yeryüzinde eşimüz
- 11a hasan hüseyin⁺³ baş açık yalın ayak
muştafâ katına geldiler yayak
muştafâya didiler ki ey dede
bizi kendi eliñle atğıl oda
oğlan ile bile oda yanalum
bu cihâna biz gelmedik şanalum
kanı oğlan yârimüz kardaşımız
halifemiz⁺⁴ bugün deminde eşimiz
- 11b 90 oğlan için cânımız olsun fidâ
muştafâya tañrıdan geldi nidâ
oğlanıñ anasına varsın bunlar
benden rahmet senden şefâ^cat umar
tâ anası aña helâl kılmaya
ben çalabdan ol rahmet bulmaya
yüz yigirmi dört biñ peygamber gele
şefâ^cati geçmeye ^câciz kıla
çün işitdi muştafâ ol haq sözün
ikisiniñ [hem]⁺⁵ öpdi ol dem gözün
- 12a 95 oğlanıñ anasına varıñ didi
ikiñüz hatuna yalvarıñ didi
hasan hüseyin baş açık yalın ayak
ol hatunıñ kâpusına geldiler yayak⁺⁶

+2 Bu mısra metinde *didiler kanı oğlan yârimüz kardaşımız* şeklindedir.

+3 Metinde *hüseyin* şeklindedir.

+4 Kelime metinde *halifemiz* şeklindedir.

+5 Bu kelime metinde yoktur.

+6 Bu mısradaki 2 hece fazladır.

- bismillah deyü kapuyı açdılar
ağlaşuban ikisi yaş saçdılar
- hatuna eyitdiler kim yâ ana
revâ görme oğlanıñ oda yana
- 12b oğluñ için nemrüd odın yaqdılar
oğlanuñı ol oda bıraқdılar
- 100 göresin oğlanuñı bilmeyesin
ağlayasın dünigün gülmeyesin
- dileriz kim sen kapuya çıkasın
oğlancığın hâlini bir göresin
- hatun bularıñ sözüni şımadı
hem dahı hâtırlarımı kımadı⁴⁷
- şundı hatun ikisin öpdi gözin
taşra çıқdı şol dem işitdi sözün
- 13a baқdı gördi ol kıyâmet günini
göge çıқmışdı⁴⁸ ol odıñ tütünü
- 105 gördi oğulu od içre yana dir
üzgünüdi bîçâre [ol]⁴⁹ ana dir
- ol südüñ⁵⁰ yeri şol dem kayınadı
gözi yaş doldı yüregi oynadı
- cümle ‘âlem gözine oldı kara
od’ çinde⁵¹ oğlını gördi bîçâre
- 13b bir kezin çağırdı didi yâ oğul
ayruқ ana dimegil beni koğul

⁴⁷ Metinde *hem kımadı* şeklinde geçmektedir.

⁴⁸ Metinde *çıқmış* şeklindedir.

⁴⁹ Metinde bu kelime yoktur.

⁵⁰ Metinde *süd* şeklindedir.

⁵¹ Metinde *içinde* şeklindedir.

- ana degil ben saña yad olmışım
kılmaya kâfir saña ben kılmışım
- 110 kangı ana oğlını oda yağa
karşısında durup ol aña bağa
yırtdı yüzün şol sâ'at açdı başın
getürüben atdı oda kendüzin
od içinde çoçdı oğlın ey dede
urdu yüzün ol oğlumñ yüzine
- 14a  aklı gitdi bilmedi ol kendüzin⁵²
.....
otuz üç biñ şah ab ı kıldılar z ar⁵³
muştaf a ile ağladı ol dört y r
- 115 kıldı oğlan anası od da bile
işit imdi p diř h neler kıla
ol  alimler sult nı k d r paşa
emir kıldı g kdeki⁵⁴ uğan kuşa
yüz biñ artıķ kuş deñize şaldılar
ol suyu od üstüne yit rdiler
- 14b cümle kanadı kanada urdılar
görklü tekbir hoş řalav t virdiler
şun  gibi şağdılar şuyı yire
od s ndi ol dem [olmışdı]⁵⁵ kapķara
- 120 ne od kıldı ne de ⁵⁶oduñ püresi
ne řu kıldı ne de⁵⁷anca püresi

⁵² Beytin ikinci mısraı metinde yoktur.

⁵³ Metinde *z r* şeklindedir.

⁵⁴ Metinde *gökde* şeklindedir.

⁵⁵ Kelime metinde yoktur.

⁵⁶ Metinde *ne* şeklindedir.

⁵⁷ Metinde *ne* şeklindedir.

- şol dem cebrâ'ıl indi gökden yire
muşafâya haq selâmın hem vire
- 15a geçdi şol dem mußafânın yanına
görklü haber virdi anın cāmna
yā resūlullah tañrı virdi selām⁵⁸
işbu sâ'at buyurdi saña kelām
eytdi 'amāmesin örtsün bunlara
şudretimi göstereyin şullara⁵⁹
- 125 örttdi resūl 'amāmesin anlara
allahın şudretin gör bil ey yara
aldı resūl 'amāmesin açdı başın
yāranlar āmīn deyüben dökdüler yaşın⁶⁰
- 15b çün du'ā şıldı resūl sildi yüzün
ol hatuna pādişāh virdi gözün
oğlanın ayaqları⁶¹ gine biter
halāş olur iki[si]⁶² daşı dutar
ol gāzīler mu'cizātı gördiler
şamusı tekbīr şalāvāt virdiler
- 130 çığırdılar dīn muşammed dīnidir
vallah⁶³ bu gün bize bayram günüdür
'izzetile oğlanı getürdiler
- 16a mußafânın şatına getürdiler
bir 'acā'ib dāsītandır bu gāyet
muşafādandır bilün bu mu'cizāt

⁵⁸ Metinde *saña selām* şeklindedir.

⁵⁹ Metinde *ben şullara* şeklindedir.

⁶⁰ Beytin her iki musraunda da hece fazladır.

⁶¹ Metinde *iki ayaqları* şeklindedir

⁶² Metinde *iki* şeklindedir.

⁶³ Metinde *vallahi* şeklindedir.

muştafāmīn mu‘cizātı çok durur
ben ne dersem haq çalab tanık durur

vay aña ata ana uran kişi
āhıretde dişvār olısar işi⁶⁴

135 kimden ki ata ana hoşnud ola
rahmetile şefā‘ati ol bula

16b rahmetiñle şefā‘at ey[le]⁶⁵ kerīm
rūzī kılğıl kullaruña ey rahīm
ol resūl⁶⁶ aşkına hatm olsun kelām
vir şalavāt muştafāya ve’s-selām
fāilātün fāilātün fāilāt
muhammediñ rühına vir şalavāt
tañrı rahmet eylesün ol cān için
kim du‘ā [ide]⁶⁷ bunı yazan için

⁶⁴ Metinde *anıñ işi* şeklindedir.

⁶⁵ Metinde *şefā‘ate ey* şeklindedir.

⁶⁶ Metinde *resūlūñ* şeklinde geçmektedir.

⁶⁷ Kelime metinde yoktur.

SÖZLÜK

A

- abdest (<āb+dest)(F) : abdest.
 a. al-: abdest almak.
- ‘acā’ib (A) : çok tuhaf şey, anlaşılmaz, acayip.
 ‘aceb (A) : acaba, hayret, gariplik.
 ‘a. kıl-: hayret etmek, şaşkınlığa düşmek.
- acı : tadı acı olan; kırıcı, üzücü, intici, dokunaklı.
 ‘āciz (A) : beceriksiz, zayıf güçsüz.
 aç- : bir şeyi kapalı durumdan kurmak.
 açık : açık, kapalı olmayan.
 açuk : bkz açık.
 adlu : bir adı olan, adlı; ünlü.
 ağla- : ağlamak.
 ağla- : birlikte ağlamak.
 āh : sesin tonuna göre beğenme, pişmanlık, sevgi gibi duygular belirtir.
 ā. eyle-: acı ile içini çekmek.
 ā. it-: acı ile içini çekmek.
- āhîret (A) : öbür dünya, diğer dünya.
 ahmed (A) : Hz. Muhammed’in diğer bir adı.
 ahvāl (A) : oluşlar durumlar.
 ‘akl (A) : akıl, us.
 al- : almak, elde etmek.
 ‘ālem (A) : dünya, cihan.
 ‘ali (A) : Hazreti Muhammed’in damadı, dördüncü halife.
 ‘ālim (A) : âlim, bilgin.
 allah (A) : Allah.
 ‘amāme (A) : tülband.
 amān/emān (A) : bağış, bağışlama; korkusuzluk.
 āmīn (A) : öyle olsun.
 ana : anne.
 ard : ard. arka. geri; bir şeyin arka yüzü.
 artık : fazla, artuk.
 aru : arı, temiz.
 aş- : bir şeyi aşağı sarkacak şekilde bir yere iliştip sarkıtmak, asmak.
 ‘āşī (A) : karşı gelen, asi.
 ‘aşk (A) : aşk, sevgi.
 at- : armak.
 ata : baba, ecdat, ata.
 ay : ay.
 ayak : ayak.
 ‘ayb (A) : ayıp, kusur.
 ayıt- : söylemek, demek; anlatmak.
 ayruḡ : başka, diğer.

B

bağ	: demet, bağlam, bağ.
bağışla-	: bağışlamak, af etmek.
bağla-	: bağlamak, sarmak.
bahâne (F)	: bahane, sebep, vesile.
bak-	: bakmak, görmek.
baş	: baş, kafa; bir şeyin yakını veya çevresi.
başla-	: başlamak, bir işe girişmek.
bayram	: bayram; sevinç neşe.
beg	: bey.
beliñle-	: korku ile birden sıçramak, irkilmek.
ben	: 1. teklik şahıs zamiri, ben.
beñze-	: benzetmek, andırmak.
berü	: beri, bu yana, beriye.
bıçak	: bıçak.
burak-	: bırakmak, terk etmek, koymak.
bî-çäre (F)	: çaresiz, (zavallı) kimse.
bil-	: bilmek, bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.
bile	: beraber, birlikte.
biñ	: bin sayısı (1000).
bir	: bir sayısı (1).
bismillah (A)	: besmele; başlangıç.
bit-	: büyümek, tekrar ortaya çıkmak, bitmek.
biz	: 1. çokluk şahıs zamiri, biz.
boyn< boyun	: boyun.
bu	: en yakında bulunanı veya az önce anılanı işaret eden zamir ve sıfat. bu.
bugün	: bugün.
bul-	: bulmak, bir şeyi elde etmek.
bulaş-	: bulaşmak.
buyruğ< buyuru	: emir, ferman.
buyur-	: emretmek, buyurmak.

C

cān (F)	: can, ruh, hayat.
cebrā'il (A)	: dört büyük melekten biri, Cebrail.
cedd (A)	: dede, büyük baba, ata.
cezā (A)	: ceza, karşılık.
cihān (F)	: dünya, cihan.
cümle (A)	: bütün, hep, cümle.

Ç

çalab	: Tanrı, Allah.
çäre (F)	: çare, ilaç; yol.
çağır-	: çağırarak, seslenmek bkz. çağır-.
çevir-	: çevirmek, döndermek.

	yüz çevir-: yüz döndermek.
çağır-	: bağırarak, haykırmak bkz. çağır-.
çık-	: çıkmak; yükselmek.
çıkar-	: çıkarmak.
çok	: çok, az olmayan.
çün (F)	: çünkü, mademki; gibi.
çünkü (F)	: çünkü, şundan dolayı ki.

D

dağı	: dahi, da, de; bundan başka.
dāstān <dāstān(F)	: destan, hikaye.
de-	: demek, söylemek.
dede	: yaşlı kimselere seslenme sözü olarak kullanılan bir kelime.
dem (F)	: zaman, çağ.
	ol dem: o zaman.
deñiz	: deniz.
deve	: deve, bilinen hayvan.
dīn (A)	: din.
dīb	: dip, en alt, taban.
di-	: bkz. de-.
dil	: dil, lisan.
dile-	: dilemek, arzu etmek.
dir-	: toplamak, biriktirmek.
diri	: diri, canlı olan.
dirlik	: yaşayış, sağlık, geçim; canlılık.
dişvār <düşvār (F)	: zor, güç.
dizār <dīdār (F)	: yüz, çehre.
dokun-	: dokunmak, değmek.
dol-	: dolmak, dolu duruma gelmek.
dök-	: dökmek, akıtmak, belli bir yere boşaltmak.
dön-	: dönmek, geri gelmek, geri gitmek.
dört	: dört sayısı (4).
durā (A)	: dua, Allaha yalvarma.
dur-	: durmak, kalmak; bulunmak; (ayağa) kalkmak.
	örü dur- : ayağa kalkmak.
durur	: isme gelen bildirme geniş zaman eki.
dut-	: tutmak, yapmak, yakalamak.
dutuş-	: yanmaya başlamak, ateş almak.
dünigün	: gece gündüz.
dūnyā (A)	: dünya, cihan.
düş	: rüya, düş.
düş-	: düşmek; kapanmak.

E

edeb (A)	: iyi terbiye, naziklik.
el	: el, kolun bilekle parmak uçlarına kadar olan bölümü.
emir<emr (A)	: emir, buyruk; iş.

emiz-	: emdirmek. süd emiz-: süt emdirmek.
emr (A)	: bkz. emir.
eş	: dost, arkadaş.
etmek	: ekmek.
ey	: seslenme ve seslenmeye cevap vermek için kullanılan seslenme edatı; ey, hey.
eyit-/eyt-	: söylemek, demek, anlatmak.
eyle-	: etmek, yapmak, işlemek.
eyü	: iyi.

F

fâilât (A)	: aruz cüzlerinden biri.
fâilâtün (A)	: aruz cüzlerinden biri.
fakîr (A)	: zengin olmayan, yoksul olan.
felek (A)	: gök yüzü, sema, felek.
feryâd (F)	: yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağışma.
fidâ (A)	: gözden çıkarma, uğruna verme.

G

gâflet (A)	: boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik; ihmal.
garîb (A)	: kimsesiz, zavallı, garip.
gâyet (A)	: çok, oldukça, son derece.
gâzî (A)	: gaza eden, savaşan; savaştan sağ dönen, gazi.
geç-	: bir yerden bir başka yere gitmek; etki yapmak; geçerli olmak.
gel-	: gelmek, yetişmek, varmak; geriye dönmek.
gerek	: mutlak, gerek, lazım.
getür-	: getirmek, nakletmek.
gezdir-	: birinin dolaşmasını sağlamak, gezdirmek.
gibi	: gibi.
gice	: gece.
gine	: tekrar, yine.
gir-	: dışardan içeriye geçmek, girmek.
girü	: geri; tekrar, yine.
git-	: bir yere doğru yönelmek, gitmek.
gök	: gök, sema.
gönül< göñül	: gönül, yürek. gönül yık- gönül kırmak.
gör-	: bakmak, dikkat etmek; bulmak.
görklü	: temiz, gösterişli, güzel.
göster-	: görmesine yol açmak, göstermek.
göyn- <göyün-	: yanmak.
göz	: görme uzvu, göz.
güç	: zor, haksızlık. güç eyle-: güçlük çıkarmak; zorlamak.
gül-	: gülmek.
gün	: gün.

günâh (F)	: dini suç, günah.
güneş	: güneş.
gün üd ün	: gece gündüz, gece ve gündüz.

H

haber (A)	: haber, bilgi.
hak(A)	: Allah, Hak.
hakîr (A)	: değersiz, aşağı, hakir.
hâl (A)	: oluş, bulunuş, durum.
halâş (A)	: kurtulma, kurtuluş.
halâş ol-	: kurtulmak
halife (A)	: iyi yetişmiş kişi, arkadaş; birinin yerine geçen kimse.
harâm (A)	: dince yapılması yasak edilmiş şey.
hasan (A)	: Hz. Ali'nin büyük oğlu ve Hz. Peygamberin torunu.
hâtır (A)	: hatır, gönül.
hatim- hatm (A)	: bkz. hatm.
hatm (A)	: bitirme; Kuran'ı sonuna kadar okuma.
hatun- katun	: kadın, hanım.
hâzır (A)	: hazır, bizzat olan, göz önünde olan.
helâl (A)	: dinen yapılması haram olmayan, helal.
hem (F)	: hem, dahi, da, de.
hergiz (F)	: asla, hiçbir zaman.
hızır (A)	: ebedî hayata kavuştuğu, ölümsüz olduğu söylenen İlyas Peygamberin lakabı.
hiç (F)	: asla, hiç.
hoş (F)	: hoş, güzel.
hoşnud (F)	: memnun, razı.
hüseyn (A)	: Hz. Ali'nin küçük oğlu ve Hz. Peygamberin torunu.

İ

iç	: iç.
içre	: içeri, içinde, arasında.
içün	: için, sebebinden.
iki	: iki sayısı (2).
ile	: ile.
ilet-	: götürmek, yerine ulaştırmak, iletmek.
ilyâs (A)	: Hz. İlyas Peygamber.
imân (A)	: inanma, inanç; Allah'a inanma.
imdi	: şimdi, artık, öyleyse.
indi	: şimdi, artık.
irte	: erte, ertesi, yarın.
iş	: iş, amel, durum.
işbu	: bu, işte bu.
işit-	: işitmek, duymak.
it-	: etmek, yapmak; aynı zamanda yardımcı fiil olarak kullanılan kelime.
izzet (A)	: yücelik, üstünlük.

K

ka'be (A)	: Mekke'de bulunan kutsal bina.
kādîr (A)	: değer, itibar.
kāfir (A)	: kafir, Allah'ın varlığını ve birliğini inkar eden, inanmayan.
ka kı-	: kızmak, bağürmak, öfkelenmek.
kal-	: olduğu gibi kalmak, kalmak, durmak.
kamu	: bütün, hep, herkes.
kan	: kan.
kanat	: kanat.
kanat-	: kanatmak, kan çıkarmak.
ka n ğı	: hangi.
ka n ı	: hani, nerede.
kapkara	: kapkara, simsiyah, çok kara.
ka pu	: kapı.
ka ra	: kara, siyah.
ka rdaş <ka rındaş	: kardeş.
ka rşı	: karşı.
ka tı	: çok, çok fazla, pek.
ka yna-	: kaynamak.
ka yğu	: kaygı, tasa, endişe.
ka zâ (A)	: olacağı Allah tarafından takdir olunan şeylerin olması, kaza.
ke lām (A)	: söz, kelam.
ke m (F)	: kötü, fena; eksik.
ke ndi	: kendi, dönüşlülük zamiri.
ke ndü	: bkz. kendi.
ke ndüzi	: kendisi, şahıs.
ke rîm (A)	: kerem sahibi, cömert; Allah'ın sıfatlarından.
ke s-	: kesmek, koparmak, ayırmak.
ke sil-	: kesilmek, koparılmak.
ke y/gey	: çok, pek, pek çok.
ke z	: defa, kere, kez.
ka -	: kırmak, üzme.
ka l-	: etmek, eylemek, yapmak; yardımcı eylem.
ka lı c <ka lıç	: kılıç.
ka rğ	: kırk sayısı (40).
ka şsa	: kısa, uzun olmayan.
ka yāmet (A)	: dünyanın sonu ve ölümlerin toplanıp mahşerde diriltileceği gün, kıyamet.
ka (F)	: sebep, sonuç, bağlama gibi fonksiyonlarda kullanılır.
ka m	: ki.
ka m	: kim, kimse, hangi kişi.
ka mse	: kimse, herhangi bir şahıs.
ka şı	: kişi, şahıs, kimse.
ka -	: koymak, bırakmak.
ka -	: kucaklamak, sarılmak.
ka rğ-	: korkmak.
ka dret (A)	: güç, kuvvet, takat.
ka l	: köle, kul.

kuşluk	: kulluk, kölelik.
kuş	: kuş.
kuzu	: kuzu; sevgi belirtmek için kullanılan kelime.

M

meger (F)	: meğer, ancak, belki.
mekteb (A)	: mektep, okul.
mejdān (A)	: geniş, açık ve düz alan, meydan.
mucizāt (A)	: mucizeler, olağanüstü şeyler.
muhammed (A)	: peygamberimizin adı.
muşhaf (A)	: kapak içinde toplanmış sayfalar, Kur'an-ı Kerim.
muştafā (A)	: Hz. Muhammed'in adlarından biri.
münāfik (A)	: iki yüzlü, dış görünüş itibarıyla müslüman ancak içi müslüman olmayan kimse.
müştek (A)	: arzu eden, özleyen.

N

namaz (F)	: günün beş vaktinde ve diğer bazı zamanlarda yapılan ibadet, namaz.
nāz (F)	: naz, cilve, eda.
ne	: ne, hangi şey, nasıl.
neden	: neden, sebebi ne, nasıl. neden ötri: neden dolayı, hangi sebepten.
neft (F)	: ham veya tasfiye edilmiş petrol, petrol yağı.
nemrūd (A)	: inançsızlığı ve zalimliği ile tanınan Bâbil hükümdarı.
nice	: nasıl, nice.
nidā (A)	: çağırma, seslenme, bağırma.
n'ol-	: ne olmak.
nūr (A)	: nur, ışık.

O

od	: od, ateş.
oğlan	: oğlan, erkek çocuk.
oğlancık	: oğlancık, yavrucak.
oğl	: oğul, erkek çocuk.
oğul	: bkz. oğl.
ol	: Eski Anadolu Türkçesi döneminde işaret sıfatı ve 3. teklik şahıs zamiri olarak kullanılan kelime.
ol-	: olmak, bulunmak; yardımcı fiil olarak kullanılan kelime.
orta	: orta, ara.
oruç	: oruç. oruç tut-: oruç ibadeti yerine getirmek.
otuz	: otuz sayısı (30).
oyna-	: oynamak.

Ö

öğren-	: öğrenmek, bilgi edinmek.
ölü	: ölü, ölmüş olan, canlı olmayan.
‘ömer (A)	: Hz. Ömer, dört halifenin ikincisi.
‘ömr (A)	: ömür, yaşama süresi.
öp-	: öpmek.
öri tur-	: ayağa kalkmak, ayakta durmak, dikelmek.
ört-	: örtmek, kapatmak; kaplamak.
örü tur-	: bkz. öri tur-.
ötri	: dolayı, sebebiyle.

P

pâdişâh (F)	: padişah, hükümdar.
pâk (F)	: temiz, saf, pak.
pâre (F)	: parça, bölünmüş.
	pâre pâre eyle-: parçalamak, parça parça etmek.
paşa	: saygı ya da sevgi seslenişi olarak kullanılan bir kelime.
perk <berk	: sağlam, kuvvetli; katı, sert.
peşimân (F)	: pişman, nadim.
peygamber (F)	: peygamber, Allah tarafından haber getiren, haber veren.

R

rahîm (A)	: merhametli, esirgeyen, acıyan (Allah).
rahmet (A)	: acıma, esirgeme, koruma.
resûl (A)	: elçi, peygamber, resul.
resûlullah (A)	: Allah'ın resûlü, Hz. Muhammed.
revâ (F)	: uygun, yerinde.
rûh (A)	: can, nefes, canlılık, ruh.
rûzî (F)	: rızık, azık; nasip, kismet.
	rûzî kıl-: rızık vermek, nasip etmek.

S

sâ‘at (A)	: saat, vakit, zaman.
şaç-	: saçmak, dağıtmak.
şağ	: vucutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, solun zıddı.
şahâbî (A)	: Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunmuş kimse.
şal-	: salmak, bırakmak, serbest hale getirmek; göndermek, yollamak.
şalavât (A)	: Hz. Peygamber için yapılan dualar.
	şalavât vir-: salavat getirmek.
şan-	: sanmak, tasavvur etmek, var saymak.
şat-	: satmak, herhangi bir şeyi para karşılığında satmak.

satun	: satın, karşılığını vererek alma. satun al-: bedelini vererek almak.
selām (A)	: kişilerin birbiriyle karşılaştıklarında kullandıkları yakınlık ve saygı ifade eden söz, yaptıkları işaret veya hareket, selam.
sen	: 2. teklik şahıs zamiri.
server (F)	: baş, reis, önde gelen.
şı-	: kırmak, bozmak, gereğini yapmamak. sözünü şı-: sözünü kırmak, sözünün gereğini yapmamak.
sil-	: silmek, bir şeyin ıslaklığını gidermek.
siyāset (A)	: siyaset, halka ait işleri gözeterek gereğince yapma.
şöhbet (A)	: karşılıklı hoşça konuşma, sohbet.
şor-	: sormak, bilgi almak için soru sormak.
sön-	: yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak, sönmek.
söyle-	: söylemek, demek.
söz	: bir düşünceyi anlatan kelime dizisi, söz, kelam.
şu	: su.
sultān (A)	: iktidar sahibi, sultan, hükümdar.
şun-	: bir şeyi göndermek, yollamak, sunmak.
şüret (A)	: biçim, şekil, görünüş, süret.
s üd	: süt.

Ş

şefā'at (A)	: birinin suçunun bağışlanması için o kimseyle bir başkası arasında yapılan aracılık, özellikle de Tanrı ile kul arasında yapılan aracılık.
şehir (F)	: şehir, kent.
şimdi	: şimdi, içinde bulunulan zaman.
şol	: şu, o.
şöyle	: şöyle, onun gibi.

T

tā (F)	: zaman ve uzunluk bakımından mübalağa ifade eder; nihayet.
ta'acüb (A)	: şaşma, hayret. ta'acüb kıl-: hayret etmek, şaşmak.
ţamu (Soğdca)	: cehennem.
tañ	: şafak vakti; aydınlık. tañ dur-: parlamaya aydınlık olmaya başlamak.
ta'n (A)	: ayıplama, kınama. ta'n ur-: ayıplamak.
ta n ık	: şahit, delil.
Tañrı	: Allah, Tanrı.
tap-	: tutku ile sevmek, bağlanmak.
tapu	: saygı; huzur, makam, kat.
taşra	: dışarı.
tatlu	: tatlı, lezzetli.
tefsir (A)	: açıklama, yorum.
tekbir (A)	: ululama, yüceltme, Allah'ı yüceltme.
toprak	: toprak.

toz	: toz, zerre.
tut-	: tutmak, yakalamak.
tüt ün	: duman.

U

uç-	: uçmak, havada hareket etmek, havalanmak.
um-	: ummak, ümit etmek, beklemek, temenni etmek.
ur-	: vurmak, çarpmak, değdirmek, hafif darbeler indirmek, dövmek; koymak, bırakmak.
	kulluk ur-: kulluk etmek, hizmette bulunmak.
usta<üstâd (F)	: zanaatkar, usta.
ustaz<üstâd (F)	: bkz. usta.
uyku	: uyku.

Û

ü (F)	: ve, ile.
üç	: üç sayısı (3).
ümmet (A)	: bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, ümmet.
ün	: şöhret, şan, nam, ün.
üst	: bir şeyin yukarı doğru olan tarafı.
üşendür-	: tedirgin etmek, rahatsız etmek.
üzgün	: üzülmüş, neşesiz.

V

vallah[i] (A)	: Allah için, Allah hakkı için anlamında bir yemin.
var	: bulunan, mevcut olan, var.
var-	: yürütmek, gitmek, bir yere ulaşmak.
vay	: şaşma ifade eden ünlem.
vakt (A)	: vakit, zaman.
ve (A)	: ve, hem, da/de.
ve's-selâm (A)	: işte o kadar, artık bitti.
vir-	: vermek, göndermek, birine bir şeyi ulaştırmak.

Y

yâ (A)	: ey; yardım isteme ifade eden bir kelime.
yad	: yabancı, başkası.
yak-	: yakmak, tutuşturmak, ateş vermek, yakmak.
yalın	: çıplak, örtüsüz, yalın.
yalvar-	: yalvarmak, yakarmak, yardım isteyerek rica etmek.
yan	: yan, huzur, kat.
yan-	: yanmak, tutuşmak.
yafıa	: taraf, yön; tarafa, yöne.
yandur-	: yakmak, yandırmak.

ya'nî (A)	: yani.
yār (F)	: dost, tanıdık, yar.
yārā (F)	: ey dost.
yāran<yārān (F)	: dostlar, tanıdıklar.
yarın	: yarın, bir sonraki gün.
yaş	: gözyaşı.
yat-	: yatmak, uyumak.
yavuz	: kötü, fena; kötülük, fenalık.
yayak	: yürüyerek giden yaya.
yaz	: yaz, yaz mevsimi.
yaz-	: yazmak.
ye-	: yemek yemek.
yer	: yer.
yeryüzi	: yeryüzü.
yık-	: yıkmak, bozmak, tahrip etmek.
yıl	: sene, yıl.
yırt-	: yırtmak, parçalamak.
yi-	: bkz. ye-.
yib	: dip, en alt kısım tamu yibi: cehennem dibi.
yidi	: yedi sayısı (7).
yigirmi	: yirmi sayısı (20).
yigit	: yiğit, mert.
yir	: bkz. yer.
yitür-	: yitirmek, kaybetmek.
yürek	: yürek, kalp.
yürü-	: yürümek, gitmek, devam etmek.
yüz	: yüz sayısı (100).
yüz	: yüz , çehre.

Z

zārī (F)	: ağlayıp sızlamak. zārī kııl-: ağlamak, ağlayıp sızlamak.
zinhār (F)	: asla, sakın.
zīrā (F)	: çünkü, şundan dolayı.